

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА
на дисертаційне дослідження
ПУНДИ Олександра Олеговича
«Адміністративно-правове регулювання забезпечення здійснення
особистих немайнових прав»,
подане на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за
спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове
право; інформаційне право

Актуальність теми дослідження та її зв'язок з науковими програмами. Особливе місце у сучасних наукових дослідженнях посідають питання щодо впливу ідей лібералізму та людиноцентризму на розвиток національного законодавства. Друга половина ХХ століття у світовій історії відзначається невпинним зростанням уваги до проблем прав людини. Особливо гостро постали питання відповідальності держави за гарантування цих прав та недопущення їх грубого порушення. Сучасна концепція відносин держави і людини, а якій ґрунтується законодавство багатьох демократичних країн, вихідною засадою має пріоритет прав людини. Саме заради неї повинна існувати держава та діяти її уповноважені органи.

Людина – головний об'єкт дослідження усіх гуманітарних наук, зокрема й правознавства. У сучасному праві людина позначається спеціальним терміном «фізична особа», що підкреслює її матеріальну, фізичну природу, на відміну від особи «юридичної». При цьому губиться те, що людина – насамперед, особистість. Концепція людини як особистості у сучасному праві, поступається особі, як учаснику майнових, політичних, фіскальних відносин. Проте, у концепції правової держави, до якої прагне Україна, право має гуманітарний вимір: людина проголошується найвищою соціальною цінністю. Це знаходить своє закріплення у статті 3 Конституції України. Відтак, коли йдеться про людину, в-першу чергу йдеться про особистість. Правова традиція, примусово сформована в Україні в упродовж останніх 80 років, не сприяла формуванню образу людини як безцінного творіння природи, применшувало значення окремої особистості. Мабуть, саме через це особистим правам людини, що не мають майнового змісту, не надавалось важливого значення. Тривалий час вони взагалі не цікавили правову науку. І лише у сучасній Україні на зламі століть про них заговорили на повний голос. Розуміння прав і свобод людини як пріоритетних об'єктів правової

охорони, лише нещодавно почало формуватися як елемент правового світогляду і одержувати належне правове закріплення.

Водночас, новітнє вітчизняне законодавство, не завжди забезпечує людині те, на що вона має природне право. Однією з причин такої ситуації є недостатня теоретична розробка окремих фундаментальних проблем сучасного адміністративного права. До таких, безперечно, належить і проблема особистих немайнових прав. Важливість глибокого наукового дослідження адміністративно-правового регулювання забезпечення здійснення особистих прав обумовлена складністю і динамікою відносин у сфері дотримання прав людини, а також вимогами новелізації законодавства.

Дисертація відповідає завданням і основним напрямам Національної стратегії у сфері прав людини, схваленої Указом Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015, та пов'язана з планами наукових досліджень Державного науково-дослідного інституту митної справи, Університету ДФС України, Міністерства освіти і науки України. основні висновки та результати дисертаційного дослідження відображені у проміжних і заключних наукових звітах з НДР виконаних на замовлення ДФС України за такими темами: «Розробка перспективної системи інтелектуального відеоконтролю в автомобільних пунктах пропуску на державному кордоні України» (2015 р.); «Організаційно-правовий механізм сприяння захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон України» (2014-2015 р.р.); «Розроблення вимог до створення Національного репозитарію академічних текстів, формування його структури та стандартів» (2017 р.).

Проблема, якій присвячено дисертаційне дослідження, є актуальною як для розвитку фундаментальних засад сучасного права України, так і для вирішення практичних завдань – формування та реформування законодавства, що регулює особисті немайнові права людини.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій сформульованих у дисертації. Загальний аналіз змісту дисертації Пунди О.О., свідчить про те, що дослідження являє собою завершену, комплексну, самостійну, аргументовану роботу, має високий науковий та прикладний рівень, вирішує важливу наукову проблему. Вдала побудова дисертації свідчить про науково вивірений підхід до вирішення поставлених завдань і досягнення мети дослідження. Завдання дисертації логічно впливають із мети та відображають зміст роботи.

Автор відзначив, що мета дослідження полягає у тому, щоб на основі комплексного аналізу законодавства України, яке регулює суспільні відносини у сфері забезпечення здійснення особистих немайнових прав людини, дослідження теорії особистих немайнових прав, вивчення міжнародного досвіду охорони та захисту особистих немайнових прав, а також узагальнення практики застосування норм законодавства, сформулювати правові основи забезпечення здійснення особистих немайнових прав та запропонувати концепцію адміністративно-правового регулювання, подати пропозиції й рекомендації, спрямовані на вдосконалення відповідного законодавства.

Необхідно погодитися з визначенням об'єкту і предмету дослідження. Об'єктом дослідження є суспільні відносини щодо адміністративно-правового регулювання забезпечення здійснення особистих немайнових прав, а предметом дослідження є адміністративно-правове регулювання забезпечення здійснення особистих немайнових прав.

Дисертація складається з вступу, п'яти розділів з висновками, вісімнадцяти підрозділів, висновків, списків використаних джерел та додатків. Обрана структура роботи зауважень не викликає і дозволила авторові охопити найважливіші питання, що торкаються теми дисертації.

Обґрунтованість та достовірність наукових положень дисертації досягнута за рахунок комплексного застосування сукупності методів наукових досліджень. В основу методології дослідження покладено спеціальні та загальнонаукові методи дослідження, а саме: спостереження, теоретичного і практичного моделювання, формально-логічного узагальнення правових явищ, формально-логічний, системно-структурний, порівняльно-правовий та історичний методи. Дисертаційне дослідження, а також використані у ньому наукові методи пізнання ґрунтуються на діалектичному сприйнятті правової дійсності.

Проведене О.О. Пундою наукове дослідження містить нові науково обґрунтовані результати, які розв'язують наукові завдання згідно теми дослідження та мають істотне значення для адміністративного права.

Високий рівень наукової обґрунтованості результатів досліджень забезпечено використанням значного обсягу літературних джерел, зокрема зарубіжних, нормативно-правових актів (460 найменувань). Автор роботи творчо підійшов до їх опрацювання: широко використовує теоретичні роботи не лише вітчизняних, а й зарубіжних науковців. Вільне володіння надбанням наукової думки свідчить як про належний рівень вже проведеного дослідження, так і про високий науковий потенціал О.О.

Пунди. Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, досягнута шляхом аналізу теоретичного та емпіричного матеріалу, що дозволило авторові сформулювати низку важливих наукових положень, висновків та рекомендацій.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першою в Україні самостійною, завершеною комплексною науковою працею, у якій вирішується важлива наукова проблема щодо формування адміністративно-правового регулювання здійснення особистих немайнових прав людини.

Висуваючи вказану загальну ідею та розглядаючи її окремі аспекти, О.О. Пунда сформулював низку особистих висновків, пропозицій та рекомендацій, які теж характеризуються науковою новизною і в сукупності вирішують важливе наукове завдання. Це дозволило, сформулювати низку нових положень, що мають як теоретичне, так і практичне значення, розробити наукову концепцію адміністративно-правової охорони особистих немайнових прав, сформулювати концептуально нові напрями вдосконалення законодавства в зазначеній сфері.

Необхідно підтримати більшість положень наукової новизни репрезентованої дисертаційної роботи. Заслугове на увагу думка, що ефективність адміністративно-правового регулювання забезпечення здійснення особистих немайнових прав вимагає створення науково-теоретичної концепції. Метою впровадження такої концепції у перспективі є реалізація цілісної політики держави щодо здійснення адміністративно-правової охорони особистих немайнових прав людини, відповідно до національних інтересів, загальноєвропейських демократичних настанов у процесі удосконалення правового життя суспільства шляхом наближення суспільної практики до потреб сталого, демократичного та правового суспільного життя.

Новим науковим результатом роботи який заслугове на підтримку є обґрунтування створення Агентства із захисту прав людини (адміністративні омбудсмени), яке має очолити Головний омбудсмен та спеціальні омбудсмени: омбудсмен з прав дитини, омбудсмен з прав осіб які перебувають у місцях обмеження та позбавлення волі, військовий омбудсмен (з повноваженнями ведення справ військовополонених та незаконно утримуваних у неволі військових, питаннями пошуку, перезахоронення та ідентифікації комбатантів та інших жертв війни), науковий омбудсмен, освітній омбудсмен, омбудсмен з прав осіб з обмеженими можливостями, омбудсмен у справах охорони здоров'я та

ліків, бізнес-омбудсмен, та інші посади яких запроваджуються відповідно до необхідності забезпечення ефективності державного управління у сфері правозахисту.

Цікавим є підхід автора до обґрунтування адміністративно-правового регулювання практичного застосування методів генетичної інженерії та аргументи на користь створення державного реєстру генно-модифікованих організмів та започаткування роботи науково-методологічного центру з питань випробовування генно-модифікованих організмів.

На підтримку заслуговує позиція автора щодо необхідності запровадження механізму контролю здійснення свободи наукової і технічної творчості та використання їх результатів через систему принципів, що повинні визначати межі здійснення, обмеження та окремих заборон у процесі здійснення права на свободу наукової творчості і забезпечують баланс між вимогами дотримання безпеки та інтересами провадження наукових досліджень.

Слід відзначити підхід автора до удосконалення характеристики принципів державної політики у сфері забезпечення здійснення особистих немайнових прав, до числа яких у роботі віднесено: публічний контроль здійснення прав батьків та інших законних представників, урахування балансу інтересів держави, суспільства та окремої особи; пріоритетності, соціальної спрямованості та принцип ефективного моніторингу, пріоритетне застосування яких створює можливість практичної реалізації концепції адміністративно-правової охорони особистих немайнових прав людини на основі ідей антропоцентризму.

Певний ступінь наукової новизни засвідчує і те, що у роботі уточнено характеристику основних елементів права на особисту безпеку людини, пов'язану з можливістю уникати впливу небажаного навколишнього природного, техногенного та соціального оточення (середовища) у будь-якій формі, на активну протидію небезпечним чинникам особисто або на їхнє усунення з боку спеціально уповноважених суб'єктів та право на отримання інформації, що характеризує стан безпеки.

Викликає інтерес запропонований автором підхід щодо законодавчого регулювання обігу зброї та боєприпасів в Україні та порядку відображення правочинів зі зброєю у Єдиному державному реєстрі зброї, адміністратором якого має бути МВС України.

Слід акцентувати увагу на запропонованій автором пропозиції розширення складів адміністративних проступків, які передбачають адміністративну відповідальність за порушення особистих немайнових прав, що має сприяти підвищенню рівня охорони особистих немайнових

прав, зокрема запропоновано розширити перелік протиправних діянь з врахуванням сучасного рівня соціально-економічного розвитку суспільства та наукових досягнень у сфері медицини та генетики.

Повнота виклад матеріалу у опублікованих працях. Основні положення, рекомендації та висновки дисертації відображено в опублікованих одноосібних монографіях: «Адміністративно-правова охорона особистих немайнових прав» (2017 р.), «Поняття та проблеми здійснення особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування людини» (2005 р.) та «Право на свободу» (2006 р.), двох колективних монографіях, у 37 статтях у наукових фахових виданнях, а також 12 інших публікаціях виступів, статей та тез доповідей за результатами наукових та науково-практичних конференцій. Аналіз публікацій автора засвідчив, що вони достатньо повно відображають положення, результати і висновки дисертаційної роботи.

Зміст дисертації дозволяє зрозуміти авторське бачення проблем, пов'язаних з процесом забезпечення здійснення особистих немайнових прав людини, та розробки науково обґрунтованих пропозицій щодо удосконалення механізмів адміністративно-правового регулювання з досліджуваної проблеми.

Основні положення та результати дисертаційного дослідження доповідалися й обговорювалися на міжнародних, всеукраїнських наукових та обласних наукових та науково-практичних заходах.

Наукова і практична цінність дисертації. Викладені в дисертації висновки та пропозиції автора можуть слугувати вихідною точкою для подальших наукових розробок. Окремі висновки уточнюють відомі раніше наукові положення і спрямовані на вдосконалення норм законодавства.

Дисертація є пізнавальною та інформативною, її результати можуть бути використані при підготовці наукових робіт, у тому числі кваліфікаційних, а також для удосконалення національного законодавства шляхом формулювання змін та доповнень до правових норм, що регламентують механізм забезпечення здійснення особистих немайнових прав, та у правозастосовній діяльності для доктринального тлумачення чинного законодавства України у сфері особистих немайнових прав людини.

Результати дослідження впроваджено у навчальний процесу при викладанні навчальних дисциплін «Адміністративне право України», що підтверджується відповідними актами про впровадження.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність в цілому та викладення зауважень щодо її оформлення. Наукові положення, висновки і пропозиції,

що виносяться на захист, сформульовані автором самостійно. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано лише ті положення та ідеї, що належать здобувачеві

Дисертація написана з дотриманням вимоги щодо об'єктивності, логічності і послідовності викладення положень, результатів й висновків дослідження. Структурі й зміст роботи свідчать про її цілісність і завершеність. Оформлення дисертації, та автореферату відповідає встановленим вимогам. Додатки, вміщені у роботу, доповнюють основний матеріал і забезпечують повноту висвітлення результатів проведеного дослідження.

Визначення відповідності змісту автореферату й основних положень дисертації. Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації та з достатньою повнотою відображає усі її ключові моменти.

У першому розділі дисертації «Теоретико-методологічні засади дослідження адміністративно-правового забезпечення здійснення особистих немайнових прав» подано характеристику різних наукових визначень поняття особисте немайнове право, погляди на його природу та взаємозв'язок з основними правами людини, сформульовано авторське розуміння поняття адміністративно-правове регулювання здійснення особистих немайнових прав як застосування методів адміністративно-правового регулювання до суспільних відносин у випадках необхідності забезпечення публічно-правових інтересів, забезпечення правопорядку та активного сприяння у здійсненні прав окремими особами, видів цих прав та принципів державної політики у сфері забезпечення здійснення особистих немайнових прав.

У другому розділі «Адміністративно-правове регулювання здійснення особистих немайнових прав, що забезпечують природне благополуччя людини» охарактеризовано процес здійснення особистих немайнових прав людини на життя, права на здоров'я, права на особисту безпеку. На основі зазначених науково-теоретичних положень дисертантом подано пропозиції формування окремих нормативно правових актів у галузі регулювання суспільних відносин щодо надання медичної допомоги, донорства і використання анатомічних матеріалів та крові.

У третьому розділі «Адміністративно-правове регулювання здійснення особистих немайнових прав, що забезпечують природну автономію людини» автором визначено поняття, зміст та проаналізовано процес забезпечення здійснення особистих немайнових прав людини на

особисту недоторканність, права на особисту свободу, права на сім'ю та права на особисте влаштування; сформульовано рекомендації щодо удосконалення нормативно-правової бази у галузі здійснення цих прав.

У четвертому розділі «Адміністративно-правове регулювання здійснення особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття фізичної особи» в авторефераті описано адміністративно-правове регулювання здійснення свободи творчості, свободи пересування, вибору роду занять і свободі мітингів та об'єднань. Особливо наголошено на необхідності запровадження механізму контролю здійснення свободи творчості через систему принципів, що повинні визначати межі здійснення, обмеження та окремі заборони у процесі його здійснення.

У п'ятому розділі «Адміністративно-правові обмеження, захист особистих немайнових прав та концептуальні основи наукового підходу щодо забезпечення їх охорони» продемонстровано, що ефективність адміністративно-правової охорони особистих немайнових прав вимагає створення науково-теоретичної концепції. Метою впровадження такої концепції у перспективі є реалізація цілісної політики держави щодо здійснення адміністративно-правової охорони особистих немайнових прав людини, відповідно до національних інтересів, загальноєвропейських демократичних настанов у процесі удосконалення правового життя суспільства шляхом наближення суспільної практики до потреб сталого, демократичного та правового суспільного життя.

Автореферат також включає висновки сформульовані та викладені у дисертації.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Загальна позитивна оцінка проведеного дисертаційного дослідження не виключає можливості й необхідності висунути певні зауваження, зокрема:

1. Науковим положенням, яка виносить дисертантом на захист, є формування уніфікованого підходу до формування адміністративного органу омбудсменів, який би забезпечив належний рівень охорони та захисту прав людини. Позитивно оцінюючи думку автора щодо удосконалення діяльності всієї системи омбудсменів в Україні наголосимо на окремих дискусійних моментах, які вимагають додаткової аргументації. Зокрема це стосується тези дисертанта про те, що найбільш привабливою виглядає модель створення єдиної системи омбудсменів у розрізі структури органів державної виконавчої влади (адміністративні омбудсмени). Водночас, таке твердження викликає сумнів, бо фактично призводить до збільшення рівня відомчої «контрольованості» офісу омбудсмена (Агентства з захисту прав людини). Виникає питання і щодо

втрата парламентом можливості здійснення контрольних повноважень у сфері дотримання та захисту прав людини. На нашу думку робота лише б виграла якби автор більш детально розвив ідею уніфікації діючої системи омбудсменів у частині формування механізму збалансування інтересів виконавчої та законодавчої гілки влад.

2. У дисертаційній роботі автором уточнено і конкретизовано понятійний апарат, характерний для сфери адміністративно-правового регулювання здійснення особистих немайнових прав: «адміністративно-правове регулювання забезпечення здійснення особистих немайнових прав людини» та «механізм охорони особистих немайнових прав». Вважаємо, що формування понятійно-категоріального апарату є корисним за умови їх більш ємкої побудови. Крім того, сформовані автором категорії, якими насичене дослідження, носять вузьку спеціалізацію поряд із загальними поняттями науки адміністративного права.

3. Підрозділ 1.4 дисертаційного дослідження присвячено питанням принципам державної політики у сфері забезпечення здійснення особистих немайнових прав. Автор наголошує, що ефективність реалізації державної політики у сфері забезпечення здійснення особистих немайнових прав залежить від чіткої зорієнтованості та стратегічної спрямованості усіх правових норм та заходів, скерованих на врегулювання відносин у сфері здійснення правового регулювання. Водночас, додаткового обґрунтування потребує авторська позиція щодо реалізації принципу публічного контролю за здійсненням особистих немайнових прав з боку батьків (усиновлювачів), опікунів, піклувальників в інтересах малолітніх, неповнолітніх, а також повнолітніх фізичних осіб, які за віком або за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати особисті немайнові права. У межах дослідження дисертант лише поверхнево торкається питань процесу практичної організації такого контролю та його інституційного забезпечення.

4. Автор наголошує, що в Україні відсутній нормативно-правовий акт, який би регулював діяльність у сфері приватного розшуку, що, проте, не означає її відсутність на практиці. В той же час питання приватного пошуку та оперативно-розшукової діяльності досить часто сприймається як тотожні елементи, так як приватним розшуком займаються, як правило, бувші співробітники правоохоронних органів. При цьому, видається дискусійним положення дисертаційного дослідження, відповідно до якого приватні особи можуть вдаватися до зовнішнього спостереження, контролю маршруту руху певної особи або транспортного засобу (наприклад, у випадку запобігання порушенню або зловживанням

правами). Робота виграла б, як автором було сформовано науково обґрунтовану позицію щодо встановлення виваженого балансу між забезпеченням прав громадян і в той же час, можливістю проводити певні дії розшукового характеру, в тому числі пов'язані із скритою формою фіксації та збору інформації.

5. Сучасний стан розвитку нашої держави пов'язаний із постійними акціями громадського протесту, які проходять як зі сторони активістів, так і проти них. Автор звернув увагу на забезпечення права на мирні зібрання, В той же час на мою думку, у підрозділі, присвяченому питанням правових гарантій забезпечення права на мирні зібрання та об'єднання, дисертантом недостатньо уваги приділено проблематиці адміністративно-правових гарантій забезпечення права на мирні зібрання та об'єднання, уникаючи деталізації змісту уніфікованого законодавчого акту щодо їх здійснення, що має забезпечити баланс суспільних та приватних інтересів з метою забезпечення вільного розвитку особистості та можливості вираження своїх поглядів і переконань.

Зазначені критичні зауваження та побажання носять дискусійний характер та не впливають на загальну позитивну оцінку даного дисертаційного дослідження, наукової новизни і обґрунтованості переважної більшості його положень і висновків.

Висновок.

Дисертація є самостійною, завершеною, цілісною, комплексною та актуальною авторською працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, її висновки мають суттєве значення для розвитку юридичної науки. Представлена дисертація виконана на належному науково-теоретичному рівні та відповідає вимогам, що висуваються до такого роду наукових праць. Зміст автореферату дисертаційного дослідження, також, у повній мірі відображає положення і висновки дисертації. Публікації автора фіксують усі основні результати дисертаційної розробки обраної теми, кількість опублікованих праць відповідає встановленим вимогам. Підготовлена дисертантом Пундою О.О. монографія «Адміністративно-правова охорона особистих немайнових прав» містить узагальненні результати дослідження автора з проблеми та відображає опубліковані раніше у наукових виданнях України та інших держав напрацювання за темою дисертації. Апробація положень і висновків дослідження здійснена на ряді наукових форумів.

Дисертація відповідає паспорту спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Дисертація відповідає вимогам п. 9, 10, 12, Порядку присудження

наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор – Пунда Олександр Олегович – заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право та процес; фінансове право; інформаційне право.

Офіційний опонент:

**Завідувач кафедри конституційного,
адміністративного
та фінансового права
Тернопільського національного
економічного університету,
доктор юридичних наук, професор**

С.К. Гречанюк

